

การถอดบทเรียนศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร (ศพก.) ปี ๒๕๖๓
ประเด็น “เกษตรปลอดภัย”
ณ ศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

๑. ประวัติความเป็นมา

นายวิวัฒน์ นุ่มกำเนิด หรือ ที่ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เรียกว่า “ผู้ใหญ่ส้ม” เพราะอดีตท่านเคยได้รับตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านเมื่อ ๒๐ ปีที่ผ่านมา ปัจจุบันอายุ ๖๘ ปี ได้เริ่มประกอบอาชีพทางการเกษตรตั้งแต่ยังวัยรุ่น เพราะต้องช่วยทำนากับครอบครัว รวมแล้วกว่า ๕๐ ปี ในพื้นที่แขวงคลองสิบสอง เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ทำให้ท่านรักการทำเกษตรมาก ประกอบกับเป็นอาชีพของบรรพบุรุษด้วย จึงสืบต่อกันเรื่อยมา

แรกเริ่มที่ครอบครัวและตัวเองทำนาจะเป็นลักษณะของเกษตรเชิงเดี่ยว คือปลูกข้าวอย่างเดียวในพื้นที่ ๑๐๐ กว่าไร่ จนเมื่อได้เป็นผู้ใหญ่บ้านและมีโอกาสได้ไปทัศนศึกษาดูงาน/อบรม ทำให้ได้เห็นต่างจังหวัดและสถานที่ต่างๆ ที่ไปมีการทำการเกษตรที่หลากหลาย และมีเทคโนโลยี เทคนิคที่แตกต่างกันไป จึงนำความรู้ที่ได้มาปรับใช้กับการเกษตรของตนเอง ทั้งยังมีหน่วยงานภาครัฐฯ มาสนับสนุน โดยกรมพัฒนาที่ดินได้ชักชวนให้เป็นหมอดินของกรุงเทพมหานคร และให้ความรู้ สนับสนุนปัจจัยการผลิตต่างๆ ซึ่งท่านก็สนใจเรื่องดินอยู่แล้วเพราะถือว่าเป็นสิ่งแรกที่เกษตรกรต้องเตรียมให้ดี และได้มีการเริ่มใช้ปุ๋ยตามค่าวิเคราะห์ดิน ปุ๋ยสั่งตัด ปุ๋ยหมัก และน้ำหมักต่างๆ เรื่อยมา จากนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานต่างๆ ได้ให้ความรู้ สนับสนุน และเล็งเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ เสียสละ และเป็นผู้นำชุมชน จึงผลักดันให้เป็นศูนย์จัดการศัตรูพืชชุมชน ศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน ศูนย์ข้าวชุมชน แปลงใหญ่ จนกระทั่งเป็นศูนย์เรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรประจำแขวงหนองจอก เขตมีนบุรี ในปัจจุบัน

จากการได้เรียนรู้ รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนและประสบการณ์ของตนเอง ปัจจุบันได้เปลี่ยนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวมาเป็นการเกษตรแบบผสมผสานได้กว่า ๒๐ ปีแล้ว และได้นำความรู้เผยแพร่ผ่านช่องทางต่างๆ ตลอดจนเผยแพร่ให้แก่สมาชิกกลุ่มที่ท่านเป็นประธานหรือสมาชิกได้รู้และขยายผลแก่เกษตรกรข้างเคียงเรื่อยมา ทำให้ในปัจจุบันมีสมาชิกหลายท่านได้นำแนวความคิดการทำเกษตรผสมผสาน การใช้ปุ๋ยสั่งตัด และการเพิ่มมูลค่าสินค้าไปใช้และเห็นผลสำเร็จ

๒. แรงจูงใจในการดำเนินการทำเกษตรปลอดภัย

จากเหตุการณ์เพลิงกระโดดสีน้ำตาลระบาดในพื้นที่เมื่อหลายปีก่อน กรมส่งเสริมการเกษตรได้เข้ามาให้ความรู้ สนับสนุน และช่วยจัดการในเรื่องของศัตรูพืช ปุ๋ย การวิเคราะห์ดิน การใช้สารชีวภัณฑ์ต่างๆ จึงเกิดการรวมตัวของสมาชิกกลุ่มศูนย์จัดการศัตรูพืชชุมชน (ศจช.) และศูนย์จัดการดินปุ๋ยชุมชน (ศดปช.) ระหว่างนี้จึงเกิดความสนใจและตระหนักว่าทำไมที่ผ่านมาเกษตรกรถึงใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีเยอะเกินความจำเป็น ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง และข้าวที่ได้ก็ยังไม่กล้าบริโภคเอง ขายให้โรงสีอย่างเดียว เงินก็ได้ไม่มาก ไม่รู้ว่าจะโรงสีตีราคาข้าวยังสูงบ้าง ต่ำบ้าง ซึ่งชาวบ้านบริเวณใกล้เคียงกันแต่ราคาข้าวที่ได้ก็ไม่เท่ากัน



จนเมื่อกรมการข้าวได้พาไปดูงานการผลิตข้าวปลอดภัย ถึงได้รู้ว่าคุณภาพข้าวที่ผลิตมีผลกับราคาซื้อขาย จึงกลับมาคิดว่า จะผลิตข้าวให้ได้คุณภาพเพื่อจะได้ราคาขายโรงสีสูงขึ้น เมื่อกลับมาลองทำพบว่าข้าวคุณภาพดี ได้ราคาสูงจากคุณภาพที่ดีขึ้นแต่ไม่ใช่เพราะได้มาตรฐาน GAP จึงคิดต่อว่า ในเมื่อได้ข้าวที่มีคุณภาพแล้วและปลอดภัยได้มาตรฐาน ทำไมไม่ลองผลิตไว้บริโภคเอง จากนั้นจึงเลือกปลูกพันธุ์ข้าวเพื่อบริโภคเพิ่มมากขึ้น เพื่อจะได้นำมาบริโภคในครอบครัวก่อน

หลังจากได้ข้าวที่ปลอดภัยไว้บริโภคเองแล้ว มีความสนใจที่จะแปรรูปมากขึ้นเพื่อจำหน่ายให้แก่คนในชุมชน เพราะมองเห็นประโยชน์ว่าถ้าแปรรูปและจำหน่ายเองจะเป็นการเพิ่มมูลค่าให้ข้าวได้มากกว่าที่ขายเข้าโรงสี และทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นด้วย ประกอบกับได้ขอรับการสนับสนุนเครื่องสีข้าวจาก โครงการ ๙๑๐๑ ตามรอยเท้าพ่อ ภายใต้ร่มพระบารมี เพื่อพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืน จึงชักชวนให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ ปลูกข้าวพันธุ์ กข.๔๓ แล้วนำมาแปรรูปและรวมกันจำหน่าย ด้วยเหตุผลว่าราคาขายข้าวเข้าโรงสีจะได้ราคา ๖,๕๐๐-๗,๐๐๐



บาทต่อตัน เพราะโรงสีจะตีราคาเป็นข้าวแข็ง แต่หากนำมาแปรรูปจำหน่ายเป็นข้าวสาร ปลาย รำ แกลบ รวมกันแล้วจะได้ราคาถึง ๑๕,๐๐๐ - ๑๖,๐๐๐ บาทต่อตัน ซึ่งถือว่าได้กำไรมากกว่าเท่าตัว ทั้งสามารถนำมาบริโภคเองได้อีกด้วยความสนใจด้วย และเมื่อจำหน่ายพบว่าผู้บริโภคให้การตอบรับดี เพราะเป็นข้าวสุภาพที่คนสนใจทั้งยังได้มาตรฐาน GAP อีกด้วย

๓. วิธีการดำเนินงาน (กระบวนการ/ขั้นตอนการดำเนินการทำเกษตรปลอดภัยของเกษตรกรต้นแบบ)

การผลิตข้าว กข.๔๓ ปลอดภัย มีขั้นตอนคร่าวๆ ดังนี้

๑) ควรพักดินอย่างน้อย ๒ หน

๒) หว่านเมล็ดปอเทืองเพื่อไถกลบเพิ่มธาตุอาหารในดิน และใช้ปูนมาร์ลเพื่อปรับ pH ดินให้เหมาะสมตามสภาพพื้นที่

๓) ใช้การไถกลบตอซังและไม่เผาซังข้าวร่วมด้วย

๔) เลือกใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดีและปลอดภัย ที่ผ่านมาซื้อจากศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวของกรมการข้าว ซึ่งไม่ควรใช้พันธุ์ข้าวเดิมต่อกันเกิน ๒ รอบการผลิต

๕) น้ำที่สูบน้ำเข้านาต้องเลือกในช่วงที่น้ำสะอาด ฝนตกมาแล้วสักระยะหนึ่ง ไม่สกปรกเน่าเสีย

๖) ทำการหมักเห็ดกอยอย่างน้อย ๒ สัปดาห์

๗) ในการหว่านให้ใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ ๘ - ๑๐ กิโลกรัม/ไร่ เพื่อลดต้นทุนและจัดการวัชพืชได้ง่าย

๘) เมื่อหว่านข้าวได้ ๒๐ - ๒๕ วัน ให้ใช้ปุ๋ยสั่งตัด

ร่วมกับปุ๋ยชีวภาพ PGPR๒ (ในการหว่านปุ๋ย ให้ดูการเจริญเติบโตของข้าวเป็นสำคัญ ไม่ใช่หว่านเท่ากันทั้งแปลง)

๙) ดูแลตัดพันธุ์ปน รอบที่ ๑

๑๐) เมื่อข้าวอายุ ๕๐ - ๕๕ วัน หว่านปุ๋ยรอบที่ ๒

๑๑) ดูแลตัดพันธุ์ปน รอบที่ ๒

๑๒) อายุข้าวพันธุ์ กข.๔๓ ที่ควรเกี่ยวในระยะ

พลับพลึง คือ ๙๒-๙๓ วัน จะทำให้ข้าวเปลือกที่ได้สีง่าย เมล็ดไม่แตกหักง่าย



๑๓) ก่อนเก็บเกี่ยวควรล้างตุ๋นเกี่ยวก่อน ๑ ครั้งเพื่อขจัดพันธุ์ปนต่างๆ ที่ติดมากับรถ และเมื่อเกี่ยวแล้วให้นำส่วนแรกขายเข้าโรงสีก่อน เพราะอาจมีพันธุ์ปนตกค้างจากการล้างอยู่บ้าง หลังจากนั้นสามารถนำมาแปรรูปได้

๑๔) หลังเก็บเกี่ยว ควรนำข้าวเปลือกไปปลดความชื้นภายใน ๑ - ๒ วัน เพราะหากเก็บไว้นานข้าวจะขึ้น เมล็ดข้าวจะไม่ใสเมื่อสีเป็นข้าวสาร

๑๕) นำข้าวสารที่ได้บรรจุในถุงสุญญากาศเพื่อรักษาคุณภาพสินค้าและรอจำหน่าย

๑๖) ระหว่างกระบวนการดูแลรักษาจะใช้ไตรโคเดอร์มา และบิวเวอร์เรีย แต่หากไม่สามารถควบคุมโรค/แมลงได้ทันทีจะใช้สารเคมี แต่ต้องก่อนการเก็บเกี่ยวอย่างน้อย ๒๕ วัน

๔. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ

บุคคล : เกษตรกรต้นแบบมีความเสียสละเป็นผู้นำกลุ่มในหลายๆกลุ่ม ต้องสละเวลาและเงินในการประชุม อบรมในการเดินทางและร่วมกิจกรรมต่างๆอยู่เสมอ และทำนุยังเป็นคนชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ชอบการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ก้าวทันเทคโนโลยี ช่างสังเกตและนำความรู้ไปปรับใช้อยู่เสมอ ประกอบกับท่านมีภรรยาที่เข้าใจและสนับสนุนคอยดูแลแปลงเกษตรในขณะที่ท่านมีกิจกรรมอยู่เป็นประจำด้วย

ท่านแนะนำว่า หากมีคนสนใจผลิตข้าว GAP เพื่อแปรรูปจำหน่าย ถ้าเป็นรายเดียวต้องใช้ทุนเยอะเพราะต้องมีเครื่องจักรและอุปกรณ์หลายอย่าง และตอนจำหน่ายอาจจะหาลูกค้ายากพอสมควร แนะนำให้ทำในรูปแบบกลุ่มก่อน เข้ามาใช้เครื่องจักรอุปกรณ์ร่วมกัน จะประหยัดกว่า และเมื่ออยู่ในรูปแบบกลุ่มจะมีเครือข่ายที่กว้างกว่าขายแบบรายเดียว การจำหน่ายจะง่ายขึ้น มีการบอกต่อเยอะกว่า ซึ่งปัจจุบันข้าวของเกษตรกรต้นแบบและสมาชิกก็ไม่เพียงพอกับความต้องการของตลาด

แต่ถ้าเกษตรกรจะผลิตเพื่อจำหน่ายเข้าโรงสีเพียงอย่างเดียว ไม่คุ้มค่ากับการดูแลและขอมาตรฐานเกษตรปลอดภัย เพราะทำได้คุณภาพดีแต่ราคาเท่าข้าวทั่วไป ก็ไม่ควรทำ

การผลิต : การเลือกพันธุ์ข้าวมีความสำคัญมาก ควรเลือกพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับพื้นที่ ช่วงฤดู ความต้องการของตลาด และพันธุ์ที่ปลอดภัย ได้มาตรฐาน ไม่มีพันธุ์ปน เพราะจะทำให้การดูแลรักษาทำได้ง่าย และต้นทุนไม่สูง

การตองน้ำ คือการขังน้ำและหว่านข้าวโดยไม่ต้องระบายน้ำออก จนต้นข้าวงอก เพื่อไม่ให้วัชพืชโต และป้องกันนก หนู เข้าทำลาย

การหว่าน ควรหว่านในอัตรา ๘ -๑๐ กิโลกรัม/ไร่ เพื่อให้ต้นข้าวห่าง จะแตกกอดี จัดการแปลงได้ง่าย

นอกจากปลูกข้าวแล้วควรปลูกพืชหรือมีกิจกรรมอย่างอื่นในช่วงที่รอเก็บเกี่ยวด้วย เพื่อเป็นการเพิ่มรายได้และใช้พื้นที่ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยท่านได้ปลูกฟักทอง มะม่วง กล้าย และเลี้ยงปลาตามร่องน้ำในนาข้าว ซึ่งถือเป็นการสร้างรายได้ที่ดีด้วย

ผู้สนับสนุน : หน่วยงานภาครัฐฯ ให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องในหลากหลายสาขาวิชา ทั้งองค์ความรู้ และวัสดุ/อุปกรณ์ โดยเฉพาะการศึกษาดูงานถือว่าสำคัญมาก เพราะจะทำให้ได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆนอกพื้นที่ และนำมาประยุกต์ใช้ต่อไปได้

๕. ปัญหา อุปสรรค และวิธีการแก้ไข (ถ้ามี)

๑) ปัญหาที่พบในปัจจุบันคือขาดแรงงานภาคการเกษตร ทำให้ต้องใช้เทคโนโลยีมาช่วย ซึ่งท่านได้จ้างโดรนในการฉีดพ่นปุ๋ยหมักและสารเคมีแทนแรงงานคน ซึ่งประหยัดกว่าด้วย

๒) ขาดเครื่องจักรในการลดความชื้นข้าวเปลือก ซึ่งปัจจุบันจ้างโรงสีเพื่อลดความชื้นและนำกลับมาเก็บที่บ้านก่อนการสีเพื่อจำหน่ายต่อไป ทั้งนี้ท่านได้ขอรับการสนับสนุนจากโครงการภาครัฐ (แปลงใหญ่) ในส่วนของเครื่องลดความชื้นแล้ว

๖. ประโยชน์ที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม (ต่อตัวเกษตรกร รายได้ หรือคุณภาพชีวิต เป็นต้น)

เกษตรกรต้นแบบมีความสุขที่ได้กินข้าวของตัวเอง มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการแปรรูป ทำให้มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น รู้สึกภูมิใจและเห็นคุณค่าในการเป็นชาวนา และดีใจที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงและถ่ายทอดมรดกทางความคิดให้ผู้สนใจได้

๗. การขยายผลสู่เกษตรกรอื่นๆ (ถ้ามี)

นอกจากสมาชิกกลุ่มต่างๆที่ท่านเป็นผู้นำและสมาชิกอยู่ ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดความรู้ และประสบการณ์แล้ว ยังมีลูกค้าที่ซื้อข้าวไปบริโภคและผู้ที่ย่อยจรผ่าน ศพก. สนใจเข้ามาพูดคุยขอความรู้อยู่เป็นประจำ

จัดทำโดย

**คณะกรรมการจัดการองค์ความรู้สู่งานส่งเสริมการเกษตร (KM)
(การถอดบทเรียน ศพก. ที่มีจุดเด่นในเรื่องเกษตรปลอดภัย)**

- | | |
|---------------------------------|--------------------------------------|
| ๑. นายวรพจน์ สุวจิตตานนท์ | หัวหน้ากลุ่มยุทธศาสตร์และสารสนเทศ |
| ๒. นายกิตติพงษ์ สันติเสวีกุล | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ |
| ๓. นางสุกัญญา ฤกษ์ปาณี | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ |
| ๔. นายศุภเนตร พิศาลกุล | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ |
| ๕. นางสาวธนาภรณ์ แซ่มเย็น | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ |
| ๖. นางสาวฉวีรัตน์นันทน์ ผ่องมณี | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ |
| ๗. นายประสพโชค รื่นสุข | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ |
| ๘. นางภัทรนิษฐ์ พันวะ | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร |
| ๙. นายประสพโชค โชคดีสมโชค | นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร |

